

Szalai Zoltán

„AHOL SÍRÁSÓ VAN, OTT VALAHOL
EGY HULLÁNAK IS KELLETT LENNIE”¹*Ernst Jünger és Carl Schmitt kapcsolatának margójára*

Két életút, két különböző háttér és két különböző világkép. A szakirodalom, a műkedvelő közvélemény, az irodalomtudomány, valamint a filozófia is szinte egy lapon emlegeti a jogtudós-filozófust Carl Schmittet és a filozofikus író, Ernst Jüngert. Ha azonban történeti valójában vizsgáljuk meg a két személy munkásságát, egyértelművé válhat, milyen hasonlóságok és különbözőségek kísérték végig életüket. Ha ez csak a két gondolkodó különböző életútja miatt lenne érdekes, akkor a vizsgálatot öncélúnak és értelmetlennek tekinteném, ám ebben az esetben ennél többről van szó. Többről van szó, mert ami valóban összeköti őket, az a korszak, amelyben éltek. Személyükön, hosszú és változó ismeretségükön keresztül láthatjuk, hogy a weimari köztársaság, a Harmadik Birodalom és a kettészakított Németország sokkal inkább megérthető, ha átlépünk az ideológiai, pártpolitikai határokon, és más mélyebb törésvonalak: társadalmi, kulturális és politikai rendszerek mentén próbáljuk megérteni alakulását. Régi hibája és hagyománya a magyar történetírásnak, hogy Hitler hatalomra kerülését nem a sokszínű politikai térkép részleteit megismerve, hanem csak a kommunista, szociáldemokrata, liberális, nemzeti és nemzetiszocialista felosztás mentén értelmezi, ami így félrevezető, leegyszerűsítő. Arról nem is beszélve, hogy ebben a leegyszerűsített formában ezen vonulatok talán nem is léteztek.²

Éltek azonban gondolkodók, akik saját gondolatviláguknál maradva az ideológiák változékonysága nyomán többször „politikai csoportosulást” és az alkotás eszköztárát is lecserélték, más és más módon igyekeztek hatással lenni világukra és környezetükre. És a hatás, a változtatni, befolyásolni vágyás dimenziója felől megvizsgálva talán még érdekesebb és több jelentést hordozó látásmódot kaphatunk, amely egy diktatúra felé sodródó országban – mint amilyen a '30-as évek Németországa – mindig kiemelt jelentőséggel bír. Jünger és Schmitt viszonyát ezen dimenziók történetünkbe való beemelésével tudjuk még mélyebben értelmezni, és az ismeretségen keresztül a korszakot és a korabeli német viszonyokat is jobban megérteni.

Hipotézisem szerint Jünger és Schmitt – noha mindketten a jobboldali spektrum jelentős gondolkodói voltak – igen különböző környezetből jöttek, és gondolkodásukban, habitusukban és háttérükben is távol álltak egymástól. Az első kapcsolatfelvételre

¹ Ernst JÜNGER: *Siebzig Verweht III.*, Klett-Cotta, Stuttgart 2000, 569. Carl Schmitt véleménye a weimari köztársaságról Ernst Jünger megfogalmazásában.

² Stefan BREUER: *Anatomie der konservativen Revolution*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1995, 9–21.

relatívén későn, 1930-ban került sor, amikor a lipcei egyetem privátdocense, Jünger egyik szellemi mentora, Hugo Fischer megadja Schmittnek Jünger címét, és ő találkoztát kezdeményez.³ A kései találkozás azért is érdekes, mert mind Jünger, mind Schmitt 1918 óta aktív szerző, mondhatni közszereplő. A világháború után mindketten rendszeresen publikálnak, aktívan megszólalnak és kritizálják a weimari köztársaságot, jelentős konzervatív forradalmi (*Konservative Revolution*) tényezők. Vizsgáljuk meg, mik lehetnek tehát a különbözőség okai, amik a kései megismerkedés okán is tetten érhetők. Jünger és Schmitt családi háttere teljesen eltérő volt. Ernst Jünger 1895-ben született Heidelbergben, majd többszöri költözés után Hannoverben nőtt fel jómódú gyógyszerészcsalád sarjaként. 1913-ban, amikor még nem volt 18 éves, Párizsba menekült, ahol belépett a francia idegenlégióba, és Észak-Afrikában teljesített szolgálatot.⁴ Amikor édesapja tudomást szerzett fia hollétéről, diplomáciai kapcsolatait latba vetve hazarendelte őt. Ezt az élményét 1936-ban Jünger az *Afrikanische Spiele* (Afrikai játékok) című regényében örökítette meg. Ebben az afrikai „kalandban” tetten érhető minden, ami az I. világháborút végigharcoló generációt, a későbbi konzervatív forradalmat létrehozó értelmiségieket jellemezte, és érthetővé válik Jünger nagypolgári családi háttere is, amely képes az „elcsavargott” fiút Észak-Afrikából hazahozatni.⁵ Az idegenlégióval aláírt szerződés felbontása majdnem a csodával volt egyenlő. A család és a millió szuverenitása, amelybe Jünger beleszületett és amely ezt lehetővé tette, későbbi életében is megkíméli majd őt olyan veszélyes politikai kalandoktól, mint a nációkkal való bármilyen közösség vállalása. Fiatalkori érzéseiről Jünger később a következőképpen írt:

Vannak időszakok, amikor a rejtély az ember szívének csak térben, csak a térkép fehér foltjain érhető el, és minden sötét és ismeretlen hatalmas vonzalmat áraszt magából. [...] Másrésztől az unalom, mint halálos mérge napról napra erősebben hatolt belém. Lehetetlennek éreztem, hogy bármi is „legyek”; már a szótól is undorodtam, és a több ezer foglalatosság közül, amit a civilizáció kínálhatott, egyiket sem tartottam magam számára élhetőnek.⁶

Ezekből a sorokból érezhetővé válik Jünger generációjának unalma és kiábrándultsága az apák világából. Érthetővé válik, miért mentek – egyéb okok mellett – olyan lelkesedéssel az első csatakiáltásra 1914-ben emberek milliói szerte a világon önként a háborúba. Érthetővé válik az a fajta lazaság, hanyagság és egyben elegancia is, amit Jünger egyszerűen csak a francia *désinvolture* (fesztelenség)szóval ír le.⁷

Schmitt ezzel szemben szerényebb családi körülmények közül származott, ahol a pénz igen jelentős szerepet játszott. Hasonlítsuk össze a jüngerit idézetet Schmitt hú-

³ Carl Schmitt Ernst Jüngernek, 1930. 07. 14. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, szerk. Helmuth Kiesel, Klett-Cotta, Stuttgart, 1999, 5.

⁴ Rolf Peter SIEFERLE: *Die konservative Revolution. Fünfbiographische Skizzen*, Fischer, Frankfurt am Main, 1995.

⁵ Ernst JÜNGER: *Afrikanische Spiele*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1998.

⁶ *Uo.*, 6–10.

⁷ Ernst JÜNGER: *Capriccios*, Reclam, Stuttgart, 1995, 67.

gának írt leveleivel, ahol a következő tanácsokat olvashatjuk – szinte egy időben Jünger soraival – 1912-ben: „Soha ne bosszankodj azon, hogy szegény vagy. Az nem segít. Mindig azon gondolkodj, hogyan tudod ezt megváltoztatni. [...] Egy nap nekünk is jól megy majd, és akkor mi majd jobban csináljuk. Addig szorgosan és kétségbeesés nélkül csak dolgozzunk, és képzeljük el a részünket.”⁸ Míg Jünger a kockázatok átgondolása nélkül „kalandozik”, addig Schmitt minden erejét megfeszítve a jövőjét építi.

Hasonló eredményre juthatunk, ha kettejük I. világháborús szerepvállalását hasonlítjuk össze. Mindketten önkéntesként vettek részt a háborúban, ám míg Jünger végig a fronton harcolt, többször megsebesült, és a háborút a császári korszak legnagyobb porosz elismerésével, a Pour le Mérite kitüntetéssel fejezte be,⁹ addig Schmitt soha nem harcolt a fronton, és a háborút más aspektusból szemlélte.¹⁰ Háborúból való visszatérésük után Jünger a Reichswehr tagja maradt, majd zoológiát és filozófiát hallgatott Lipcsében és Nápolyban, végül pedig Berlinben telepedett le, ahova íróként és publicistaként a nagyváros pezsgése vonzotta. Jünger meg akarta semmisíteni azt a világot, amit Weimar jelentett. Schmitt ellenben – láthatjuk újra a gyerekkorból és neveltetésből hozott különbséget – kritizálta a weimari köztársaságot, de karriert épített fel benne, és kritikája nyomán át akarta alakítani azt. Paul Noack következőképpen fogalmazza meg ezt a különbséget: „Ők a jövőben találkoznak, de amikor a jövő 1933-ban jelenné válik, különböző következtetéseket vonnak le: Jünger visszalép a magányba, míg Schmitt előlép belőle.”¹¹

Jünger Schmitt levele nyomán elolvasta a jogász több művét, és *A politikai fogalma* című rövid írás hihetetlen mély benyomást tett az íróra. Jünger arisztokratizmusa ritkán engedte, hogy elragadtassa magát, ám Schmitt nyomán rajongás érződik a hangján: „Egy szellem rangja ma a fegyverkezéshez való viszonyában mérhető leginkább. Ön egy különleges haditechnikai találmányt fejlesztett ki: egy aknát, amely hang nélkül robban. Látszik, ahogy a varázslat által a romok magukba omlanak, és a pusztítás már megtörtént, mire bárki bármit is kiszagolna.”¹² A fegyverkezés-hasonlat Jünger akkori gondolkodásának egyik legfontosabb mozzanata, és Schmitt pár évvel később újra szembesült – noha egészen más értelemben – Jünger ezen hasonlatával. Jünger üdvözölte, ahogy Schmitt a liberális demokrácia félrevezető megfogalmazásait, szóhasználatát ízekre szedi és olyan definiáló erővel veti papírra az őt is – mint az I. világháború frontharcosát – mozgató gondolatokat, hogy azzal szemben nehezen tudtak eredménnyel érvelni a kor gondolkodói. Schmitt a definíció alkotás mestere, mérnöki pontosságú tervezője volt: „A specifikus politikai megkülönböztetés, melyre a politikai cselekvések és motí-

⁸ Carl Schmitt Auguste Schmittnek = Carl SCHMITT: *Jugendbriefe. Briefschaften an seine Schwester Auguste. 1905 bis 1913*, Akademie, Berlin, 2000, 70.

⁹ Gerhard LOOSE: *Ernst Jünger. Gestalt und Werk*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1957, 21–41. A Pour le Mérite a legmagasabb katonai (és 1842-től polgári) kitüntetés Poroszországban, majd az egyesült Német Királyságban (a francia kifejezés jelentése: a kiválóságért).

¹⁰ Reinhard MEHRING: *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall*, C. H. Beck, München, 2009, 76–80.

¹¹ Paul NOACK: *Die Asymmetrie des Symmetrischen. Die Beziehungen von Ernst Jünger und Carl Schmitt = Verwandtschaften Jünger*, Studien Band 2, szerk. Günter Figal – Georg Knapp, Attempto, Tübingen, 2003, 148.

¹² Carl Schmitt Ernst Jüngernek, 1930. 10. 14. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 7.

vumok visszavezethetők, a barát és ellenség megkülönböztetése.”¹³ De gondoljunk akár csak az ellenség Jünger által szó szerint átélte Carl Schmitt-i definíciójára: „Az ellenség tehát nem versenytárs vagy ellenfél általában. Az ellenség nem is magánellenfél, akit ellenszenvérzésektől vezérelve gyűlölnék. Az ellenség csupán az embereknek legáltalában eshetőlegesen, azaz reális lehetőség szerint harcoló összessége, amely egy éppen ilyen összességgel áll szemben. Az ellenség kizárólag nyilvános ellenség, mivel mindaz, ami az emberek ilyen összességére, különösképp az egész népre vonatkozik, ezáltal válik nyilvánossá.”¹⁴

Jüngert többen a gyűlölet, a pusztulás és a háború gátlástalan írójának tartották. Thomas Mann szerint Jünger a náciizmus szellemi előkészítője és „a barbárság jéghideg élvezője” volt.¹⁵ Ez a megállapítás Jüngerről, úgy gondolom, téves. Az *In Stahlgewittern* (Acélzivatarban) című regénynél fájdalmasabb és kétségbeesőbb, ám egyben heroikusabb leírását a háborúnak nehezen találni. Tovább árnyalja a képet, ha kezükbe vesszük a heidelbergi professzor, Helmuth Kiesel által nemrég kiadott eredeti jünger-i háborús naplót, ahol a fiatal katona mindennapja, öröme, kétségbeesése és azok váltakozása bontakozik ki.¹⁶ A *németekről* című kötetében Norbert Elias kiemeli: „Hogy Jüngernek sikerült a háborút – borzalmainak leplezése nélkül – valami boldogító és lelkesítő, egyszerűen valami nagyon pozitív dologként leírni, bizonyára irodalmi tehetségének tudható be. De már maga az igyekezete is világos társadalmi kontextusban állt.”¹⁷ Jünger a Schmittnek küldött levél megírásának évében fényképes antológiát jelentetett meg, amelyben frontharcosok emlékeznek elesett bajtársaikra és a háborúra. Ezen írásokban a háború és az ellenség – elsősorban a francia frontharcosok – semmiképpen nem a gyűlölt ellenfelet testesítik meg, hanem az ellenség elmosódott masszáját, ahol azonban egy-egy alak megszemélyesedhet. Ilyenkor pedig Jünger az ember, a másik harcos személyiségének, érzéseinek, lényének bemutatása és az emberi érzelmek lesznek úrrá.¹⁸ 1931-ben Jünger még tovább merészkedett, és *Hier spricht der Feind* (Itt az ellenség beszél) címmel az ellenség, a front más oldalán harcoló nemzetek frontemlékeit is összegyűjtötte és előszóval látta el. Előszavában a fejlődés gondolatával átítatott humanizmust mint a népeket és a másik katonát illegitimé tevő hazugságot okolja a háború kiüresedéséért és a lovagi háborúzás szabályainak eltűnéséért.¹⁹

Ez az a kontextus, amelyben Jünger és Schmitt egymásra talált, és amittől fogva Schmitt jelentős befolyással volt Jünger gondolkodására. Melyek is azok a tézisek, amelyek Jünger érdeklődését felkeltették és egyben Schmitt sikerét is jelentették a konzervatív táboron belül? Armin Mohler – a „konzervatív forradalom” kifejezés megalkotója –, Jünger egykori titkára három motívum köré csoportosította Schmitt reformgondola-

¹³ Carl SCHMITT: *A politikai fogalma*, Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest, 2002, 19.

¹⁴ *Uo.*, 20–21.

¹⁵ Lothar BLUM: „Ein geistiger Wegbereiter und eiskalter Wollüstling der Barbarei”. *Thomas Mann über Ernst Jünger*, *Wirkendes Wort* 46. (1996), 424–445.

¹⁶ Ernst JÜNGER: *Kriegstagebuch 1914–1918*, szerk. Helmuth Kiesel, Klett–Cotta, Stuttgart, 2013.

¹⁷ Norbert ELIAS: *A németekről*, Helikon, Budapest, 2002, 196.

¹⁸ *Die Unvergessenen*, szerk. Ernst Jünger, Justin Moser, München, 1928.

¹⁹ *Hier spricht der Feind. Kriegserlebnisse unserer Gegner*, bev. Ernst Jünger, Richard Junior, Berlin, 1931, 11.

tait. 1. Schmitt a parlamentáris rendszert egy működő, de nem hatékony rendszernek tekintette. Olyan szisztémának, amely utat nyit az állandó vitának, és a mindenki által gyakorolt hatalom képzetét, fantazmagóriáját erősíti. Schmitt azonban egyértelműen a karizmatikus uralkodás mellett tett hitet írásaiban, és ez imponált Jüngernek. 2. Schmitt a római tradíciókra visszavezethető gondolatai diktatúráról és annak formáiról különösen érdekessé váltak a húszas évek irányíthatatlan Berlinében. A radikális pártok térnyerésével és a parlament önkorlátozó intézkedései láttán Schmitt a birodalmi elnökhöz az alkotmány őre funkciót rendelte hozzá. 3. Schmitt totális államról alkotott képe a harmadik elem, amely gondolkodásának alapjait képezte, és Jüngerre jelentős hatással volt.²⁰

Helmuth Kiesel Jüngerrel írott grandiózus monográfiájában kiegészíti a Jünger számára Schmittben érdekes motívumokat. Az erős schmitti teológiai alapok, ahogyan Schmitt politikai fogalmakat, mint például állam és szuverenitás a teológia segítségével diakrón, történelmi kontextusba helyezte, egybecsengett Jünger világvéleményével. Az író mindig is a nagy összefüggéseket kereste, és különösen vonzódott a katolicizmus univerzalitásához. Élete utolsó éveiben még felekezeti is váltott és katolikusként újrakeresztelkedett. Kiesel kiemeli még Schmitt definiálóképességét és a pontos, tömör definíciók fontosságát, mivel a maximák, az idézetek és azok gyűjtése Jünger életének állandó fontos részét képezték.²¹ Rivarol megismeréséhez és feldolgozásához is segítséget nyújtott Schmitt, a levelezés egyik kései csúcspontja 1955/56 környékén Jünger Rivarol-fordítása és Schmitt Hamlet-könyve.²² Különösen érdekelte Jüngert a schmitti „kivételes állapot” etikai dimenziója, amelyet később *Heliopolis* című regényének egyik fejezetében – *In der Kriegsschule* (A háborúiskolában) – mutatott be. Negatív hatása azonban Schmittnek Jüngerre, hogy az asszimilált zsidóságról alkotott véleményét Jünger egy 1932-ben írt cikkében átveszi, ám erről a témáról többet nem értekezett.²³ Jünger tudott Schmitt a wolfenbüttelli Friedrich Julius Stahllal kapcsolatos kutatásairól, amelynek során a császári éra legjelentősebb zsidó származású jogtudósáról próbálta bebizonyítani, hogy munkájával és jogi meglátásaival bomlasztotta a porosz államot és annak államfogalmát. Erről Jünger azonban nem nyilatkozott, és a levelezésekben sem találni utalást arra, hogy ez téma lett volna kettejük között.²⁴

Az 1933-as hitleri hatalomátvételt Jünger és Schmitt teljesen másként élte meg. Schmitt az NSDAP mérsékelt szárnyának támogatását élvezve először Kölnben, majd Berlinben komoly katedrát kapott, és Göring segítségével még porosz tanácsossá (*Preussischer Staatsrat*) is választották. Jünger negatívan ítélte meg a politikai fordulatot, és első komoly konfliktusai is kialakultak a náci rendszerrel. 1933. május 8-án Hitler ismét megalapította a Porosz Művészeti Akadémia szépiprói szárnyát, és a liberális, nem német, zsidó

²⁰ Armin MOHLER – Karlheinz WEISSMANN: *Die konservative Revolution in Deutschland 1918–1932. Ein Handbuch*, Ares, Graz, 2005, 181–182.

²¹ Helmuth KIESEL: *Ernst Jünger. Die Biographie*, Sieder, München, 2007, 331.

²² Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel, 7.

²³ Theo BUCK: *Celan schreibt an Jünger*, Rimbaud, Aachen, 2007, 17.

²⁴ KIESEL: *I. m.*, 419.

és pacifista szerzőket eltávolították a tagok közül. A még nem emigrált régi tagok – mint Hermann Bahr, Gerhard Hauptmann, Gottfried Benn és Theodor Däubler – mellett egy, a *völkisch* vonulatot képviselő és Hans Johst, Willi Vesper vezetésű csoport vette át a szervezet irányítását. Jüngert is felkérték az akadémia tagjának, ám ő levélben utasította vissza a megkeresést, azaz lemondott a kilátásba helyezett hatalmas anyagi és erkölcsi megbecsülésről.²⁵ A provokáció azonban nem a visszautasításban, hanem a visszautasító levél sorai közt rejtett, amelyekben Jünger a figyelmes olvasó számára egyértelműsítette világlátását.

Sietve jelzem Önöknek, hogy az íróakadémia-tagságot nem áll módomban elfogadni. [...] Különösen fontosnak tartom, hogy a fegyverkezés és a kultúra közötti nézeteltéréseket, amelyeket a *Der Arbeiter* [A munkás] című művem 59. fejezetében leírtam, személyes tartásommal is kifejezésre juttassam. Kérem tehát, visszautasításomat áldozatvállalásként felfogni szíveskedjenek [...] Mély tisztelettel Ernst Jünger.²⁶

A lemondás egy példányát Schmittnek is elküldte Jünger. Schmittnek korábbi levelekből ismerős lehetett a fegyverkezésről alkotott jünger fordulat, értenie kellett kapcsolata egyértelmű jelzését.²⁷ Nem sokkal ezután két – eredmény nélküli – házkutatást is tartottak Jüngernél. Ezen események mély nyomokat hagytak benne, és levonta a szükséges konzekvenciát. Pozitív élményként írta le naplójában a házkutatást: egy védőoltáshoz hasonlítja azt, amikor a csalóka biztonság érzése hirtelen szertefoszlik. Az új hatalmat Jünger akár veszélytelenként is értékelhette volna, de így igen hamar – néhány héttel Hitler hatalomra kerülése után – máris tudta, mire számíthat. Az első házkutatás után Jünger levelek, naplók és versek százait semmisítette meg stieglitzi lakása udvarán.²⁸ Egyáltalán nem érzett fájdalmat, egyfajta tisztítóütként élte meg az írások elégetését, amikor is a megsemmisülés által az örökkévalóság részévé válnak a művek. Néhány évvel később már bánta tettét, mivel úgy gondolta, hogy az elégetett írások között néhány nagyon értékes szöveg és pótolhatatlan levél is megsemmisült, habár vitathatatlan, hogy egyúttal – mint író – hatalmas tehertől is megszabadult. Naplói visszaadják az említett napok hangulatát; éppen ezért – mint ahogy Jünger gyakran említette – az idézett sorok, naplók a valósággal való első érintkezés lenyomatai.²⁹

Az udvar homályos volt; esteledett. Az ablakokban világítottak a lámpák, egészen fent Dr. von Leersé, a kiváló nyelvészé, aki egyben vérmes antiszemita is [...]. Amikor a papírokat a ládába tuskoltam és hamuval szórtam be őket, jött a portás, egy szociáldemokrata, és kifejezte szimpátiáját, nem szavakkal, hanem lényén keresztül. Különös híreket lehetett hallani a városból. [...] Vannak álomszerű, néha bizony

²⁵ Heimo SCHWILK: *Ernst Jünger. Ein Jahrhundertleben*, Piper, München, 2008, 352.

²⁶ *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 496–497.

²⁷ *Nachwort des Herausgebers = Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 859.

²⁸ SCHWILK: *I. m.*, 344.

²⁹ Ernst JÜNGER: *Jahre der Okkupation*, Ernst Klett, Stuttgart, 1958, 5.

lényegtelen hatások életünkben, amelyekre jobban és egyértelműbben emlékszünk, mint olyan időszakokra, amikor sok minden történt. Így van ez ezzel a hűvös, polgárlakásokkal körülvett udvarral is, ahol szövegeimet tettem. Mindenféle papírokat égetnek most. Jön a vihar, fel-alá szaladgálnak a hangyák.³⁰

A házkutatások és egyéb kedvezőtlen előjelek miatt Jünger úgy döntött, hogy elhagyja Berlint, és egy vidéki kisvárosba költözött. „Az eset arra ösztönzött, hogy a házat, amelyet már megjelöltek, elhagyjam, és Goslarba költözzek.”³¹

A nemzetiszocialista párt lapjával, a *Völkischer Beobachter*rel is hamar összetűzésbe került. 1934. május 6-án a lap egyik mellékletében részleteket közöltek – forrásmegjelölés nélkül – Jünger *Das abenteuerliche Herz* (A kalandos szív) című művéből. Jünger nem hagyta szó nélkül az engedély nélkül történt közlést. Május 14-én nyílt levelet intézett a lap szerkesztőségéhez.

1934. május 6–7-én részleteket közöltek a *Das abenteuerliche Herz* című könyvből. Mivel ez a lenyomat forrásmegjelölés nélkül történt, az a látszat keletkezhetett, hogy én az Önök lapjának munkatársa vagyok. Ez azonban semmiképpen sincs így [...]. Ebben az esetben szeretném azt is kiemelni, hogy az nem járható út számomra, hogy a hivatalos sajtó engem munkatársának mutat, ám az íróakadémiának szánt írásomat elhallgatta. Nem az a céлом, hogy minél többször megemlítsék nevem a sajtóban, hanem hogy a politikai lényemmel kapcsolatban semmilyen bizonytalanság még csak fel se merülhessen.³²

Mindeközben 1934 júniusában Hitler és az SS leszámolt párbeli legnagyobb ellenfelével Ernst Röhmrel és az SA-val. Egy este alatt összehangoltan több, a belső ellenzékhez tartozó vagy valamilyen okból kellemetlen személyt likvidáltak az SS emberi. Carl Schmitt ennek a tettnek is a védelmére kelt és a *Der Führer schützt das Recht* (A Führer védi a jogot) című írásában Hitler tettét a nép hatalmából levezetve a nagy vezérek esetében mindig meglévő bíró szerepének összeolvadásával igazolta.³³ Ezen események után olvasható a Jünger és Schmitt levelezésében az egyetlen, nézetkülönbségre utaló szöveg 1945 előtt. 1934 novemberében Jünger a következőképpen írt Schmittnek: „A közbeszéd növekvő átpolitizáltsága és az egyre nagyobb rosszindulat nem meglepő számomra, de különösen érdekes. [...] Mivel az volt az érzésem, hogy legutóbb egy bizonyos véleménykülönbséggel váltunk el, kérem, engedjen meg egy rövid megjegyzést, mégpedig hogy a viszonyunknak egy közös helye van, ahol egy ilyen különbözőség semmilyen szerepet nem játszik. Engem az ember abszolút és szubsztanciális nagysága foglalkoztat, ennek a dimenzióknak a megállapításához teljesen más eszközöket használok, mint a politika.”³⁴ Érezhető

³⁰ *Uo.*, 141.

³¹ *Uo.*, 139.

³² Ernst Jünger Carl Schmittnek, 1934. 06. 14. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 27–28.

³³ Carl Schmitt: *Der Führer schützt das Recht*, *Deutsche Juristen-Zeitung* 1934/15., 945–950.

³⁴ Ernst Jünger Carl Schmittnek, 1934. 11. 11. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 42.

tehát, hogy Jünger számára fontos volt a Schmitt-tel való jó viszony, noha a politikai különbözőség és egyet nem értés egyértelműen kirajzolódik.

Schmittet 1936-ban komoly támadások érték korábbi megnyilatkozásai és múltja miatt az SS részéről. Karrieristának és nem eléggé hithű nemzetiszocialistának tartották. Pozícióit (professzori szék, porosz államtanácsos) sikerült megtartania, de egyre jobban marginalizálódott, politikai befolyása elveszett.³⁵ Jüngerrel folyamatos levelezésben maradtak, mindvégig az „ember abszolút és szubsztanciális nagysága” foglalkoztatta őket. Több motívumot is találunk Jünger könyveiben, amelyek egybeesnek a Schmitt-tel folytatott levelezéssel, a naplókban is folyamatosan idéz a Schmitt-től kapott levelekből, valamint a később már Berlinton a „lehető legtávolabbi ponton”, Überlingenben élő Jüngert tájékoztatta Schmitt a fővárosban történt legfontosabb eseményekről, a róla szóló beszélgetésekről.³⁶

A II. világháború után Jünger és Schmitt évekig indexre került. Munkáikat álnéven közölték. Egyikük sem akart részt venni a szövetségesek „nácitlanító” procedúráiban. Schmitt több évig volt különböző fogdák és börtönök lakója, miután szülővárosában, Plettenbergben telepedett le. Minden hivatalát elvesztette, és az ötvenes évek elejéig nyugdíjat sem kapott. Élete végéig barátai és tanítványai anyagi segítségére szorult.³⁷ Jünger helyzete egészen másképp alakult. Sokan benne látták a belső ellenállás vezéralakját, már a kezdetektől fogva egyfajta erkölcsi fölényt érzett és éreztetett. Persze megjelent művei, mint az 1939-ben kiadott ellenállás-regénye, az *Auf den Marmorlippen* (A márványszirteken) és az 1944-es a *Der Friede* (A Béke) című írása egyaránt erkölcsi fölényét bizonyította. Carl Zuckmayer emigráns német író, később az amerikai hadsereg és titkosszolgálat tagja Jüngerről szóló jelentését idézem:

Ernst Jüngert tartom a Németországban maradtak közül a legtehetségesebb, legfontosabb írónak. Úgy gondolom, hogy mind az ő, mind pedig az öccse [Friedrich Georg Jünger] náccikkal szembeni ellenállása igaz és más konzervatív, tisztí körökből tapasztalható korlátozott ellenállással nem azonos. Az ő ellenállásuk mélyebb forrásból eredeztethető. Esetükben nem katonai-politikai taktikázásról van szó, amivel szemben állnak Hitlerrel, hanem a szellemiségről. Ernst Jünger háborúmagasztalásának nincs köze agresszióhoz és világoralmi tervekhez – hatalmi ideálja nem függ össze az uralkodó rassz ideológiájával. Anélkül, hogy pacifista vagy demokrata lenne, komolyan gondolja, hogy más szellemiségnek kell irányítania a világot. [...] Minőség, személyiség és nyelv: nagytóval is alig lehet találni olyat, legalábbis a mi korosztályunkban, aki ezekkel még rendelkezik.³⁸

³⁵ Gopal BALAKRISHNAN: *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*, Verso, London – New York, 2000, 228–241.

³⁶ Ernst Jünger *Carl Schmitt Briefwechsel*, 40–101.

³⁷ Paul NOACK: *Carl Schmitt. Eine Biographie*, Propyläen, Berlin, 1993.

³⁸ Carl ZUCKMAYER: *Geheimreport*, Dtv, München, 2005.

Jünger nagyon hamar túlszárnyalta korábbi sikereit, ő lett az újonnan megszülető adenaueri konzervatív Németország szellemi példaképe. Az ötvenes évek végére *A márványszíteken* kötelező olvasmánnyá vált, ám ekkortájt új német irodalom született. Olyan írók, mint Heinrich Böll, Günther Grass vagy Martin Walser teljesen új, modern irodalmat teremtettek, és ezen szerzők képalkotásával, stílusával és modernségével Jünger már nem tudta és nem is akarta felvenni a versenyt.³⁹ Ő egy másik kor, egy másik ízlés embere maradt.

A múlt feldolgozása Schmitt és Jünger között is elindult. A levelezés folytatódott, több beszélgetés témája a múlt különböző megítélése. Olyan kérdések kerültek felszínre, amelyek négy szemközt már többször a '30-as évek óta előkerültek és kibeszéletlenül a sorok között jelen voltak. Jünger 1950 januárjában élesen vetette fel a hosszú évek alatt le nem írtakat.

Mit jelent azonban a dolog kettőnk között? Csak nem az arc, amit elveszíthetünk. Tudni kell, mi van az arc mögött. Én a barátaimnál tudom, érzem minden rezdülését. Hogyan is lehetnék másképp még együtt? [...] A november 28-án tett figyelmeztetésemet taktikainak nevezi, és talán igaza van. De nekem is jogom van hozzá, hogy Önnek tanácsot adjak; életének következményekkel teli döntéseire keresztül bizonyítottam, és emlékeznie kell az éjszakára, amikor elhagytam a Friedrichstrassét és nagyon szomorú voltam. Nem éltem példásan a mindennapjaimat akkor sem. Ha azonban akkor a tanácsomat és a példámat követi, talán már nem lenne életben, de joga lenne ítélkeznie fölöttem. Ha én az Ön tanácsát és példáját követem, akkor már biztosan nem élek, sem fizikailag, sem sehogyszem. Ezt el kell ismernie, mivel megkért, hogy lépjek be a kérdésbe, én megteszem. És itt nem a politikai döntésekre gondolok. Azokon keresztül csak megmérgettemünk.⁴⁰

Úgy gondolom, az olvasó érzi a finoman megfogalmazott sorok hihetetlen keménységét. Milyen találkozóóról beszélhetett Jünger? Nagy valószínűséggel az 1934 környékén törzshelyként szolgáló étterem egyik eszmecserejére utalt Jünger, amikor Schmitt életének döntéseire gondolt. Egyrészt a porosz államtanácsosi pozícióra, ami egyértelművé tette Schmitt hovatarozását. Erre Jünger a következőképpen emlékezett vissza 1994-es naplójában: „Amikor C. S. államtanácsosi kinevezése zajlott, azt javasoltam, utasítsa el, költözzön az apósához Szerbiába, és egy fundamentális alkotmányjog kidolgozásába kezdjen bele. Amit nem bocsájtott meg nekem, az *A márványszíteken*. Feljegyezte egyszer, hogy a II. világháborúban egy új Pour le Mérite-et akartam szerezni vele. A dühét utána a *Der Arbeiteren* vezette le, amelyet nem értett.”⁴¹ Fontos megjegyezni: Carl Schmitt 1949-ben Armin Mohlernek arról vallott egyik levelében, hogy Jünger három egymást követő írásával (*Márványszíteken*, *Strahlungen* és *Heliopolis*) ugyanabba a folyóba lépett. Ez az

³⁹ SZALAI Zoltán: *Nicht nur der Chef der Gruppe 47. Politische Utopien bei Hans Werner Richter*, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken, 2008.

⁴⁰ Ernst Jünger Carl Schmittnek, 1950. 01. 16. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 247.

⁴¹ Ernst JÜNGER: *Siebzig Verweht V.*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1997, 154.

enyhe kritika már előrevetíthette az egy évvel később bekövetkezett törés lehetőségét.⁴² A másik fontos döntés pedig – amire Jünger utal – valószínűleg a Röhm-gyilkosság után volt, amikor Schmitt nemcsak egyetértett Hitler tetteivel, hanem azt írásban a *Deutsche Juristen-Zeitung*-ben megvédte. 1985-ben Jünger következőképpen ír erről naplójában:

Élénken ellentmondtam neki, amikor Hitler az úgynevezett Röhm-puccsot szükségállapotnak értékelte, és Carl Schmitt nemcsak mondta, hanem le is írta, hogy a Führer jogosan teszi, amit tesz. Nem emlékszem szóról szóra. Azt gondolta, hogy Hitler legitimitásához a felhatalmazási törvény után nem fér kétség. Erről persze lehetett vitatkozni, én csak azt a csökönységet furcsálltam, amivel egy ilyen éles elme nem értette, hogy a megfogalmazása politikai harakirit jelent. Akkor éppen Helgolandrajól jöttem, amikor a házáat Fichtenbergben meglátogattuk, és megkérdeztem tőle, hogy felszerelt-e már a pincéjében egy géppuskát – a viccet értetlen pillantással utasította vissza.⁴³

Carl Schmitt és Ernst Jünger levelezésében a korábban idézett 1950-es levélrészlet igazi nagy, soha többé vissza nem fordítható töréshez vezetett. Schmitt válasza Jünger sora-ira ennyi volt: „Gut. Capisco et obmutesco.” (Jó. Értem és elhallgatok.)⁴⁴ A levelezés hangvétele egyre formálisabbá vált, a korábbi melegség soha nem tért vissza. Schmitt folytatta a levelezést, de a szellemi pezsgés eltűnt. Naplóiban (*Glossarium*) Schmitt hihetetlen nyelvi leleményességről tanulságot téve gúnyverset írt Jüngerről, amit Bert Ibsenstein álnéven barátai között publikált. A *Glossarium*-ban a fenti levél kézhezvétele után Schmitt a következő bejegyzést tette: „Így beszél a túlélő a túlélőhöz. Két irracionális feltételes módú mondatot állít egymással szembe. Azt mondja: A túlélőnek nincs igaza, mert talán nem lennének életben; de előtte azt mondja, ő maga (noha él) biztos nem lenne életben (sem fizikailag, sem szellemileg), ha engem követ. Ez nem egy magába szerelmes örült rabulisztikája? Egy meszkalin-kísérlet utóhatása?”⁴⁵

Ezzel egy időben Schmitt megpróbálta megvédeni magát, és *Ex Captivitate Salus* címen foglalta össze tetteinek mozgatórugóit. Ebben az írásban *A márványszirtke*-t állítja egy szintre *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes* (A Leviatán Thomas Hobbes államelméletében) című írásával, mindkét művet a belső ellenállás alpművének tekintve. Ezen meggyőződését Jünger 1955-ben írt levelében meg is erősítette:

A bűnbakok mindig jól jönnek. Mi ketten [Jünger és Schmitt] jó bűnbakok hírében állunk. De azt, hogy az I. világháborút én találtam volna ki, visszautasítom, azt az

⁴² Carl Schmitt Armin Mohlernek = Carl SCHMITT: *Briefwechsel mit einem seiner Schüler*, szerk. Armin Mohler, mtárs. Irmgard Huhn – Piet Tommissen, Akademie, Berlin, 1995, 72.

⁴³ JÜNGER: *Siebzig Verweht III.*, 569–570.

⁴⁴ Carl Schmitt Ernst Jüngernek, 1950. 02. 05. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 248.

⁴⁵ Carl SCHMITT: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, Duncker & Humblot, Berlin, 1991, 681. A meszkalin-kísérlet Jünger – többek között az LSD feltalálójával, Albert Hofmannal közösen folytatott – kábítószer-kísérleteire utal. Jünger később könyvben gyűjtötte össze – *Annäherungen. Drogen und Rausch* – drogokkal kapcsolatos elményeit, amely a 68-as generáció egyik gyakran idézett műve lett.

apámtól örököltem. És amikor úgy igazán kezdtem beleélni magam, akkor persze már nem tetszett neki. Ez a nemzeti-liberális generáció sarkalatos problémája.⁴⁶

Egyértelműen leszögezhető, hogy Jünger és Schmitt másképpen éltek meg II. világháborút és az azt követő időszakot. Ez a különbség azonban csak azoknak meglepő, akik nem ismerik hátterüket, mivel az kódolva volt származásukba, neveltetésükbe és múltjukba. Fontos azonban, hogy zárásként arról a kultúrtörténeti hatásról és mély befolyásról is megemlékezzünk, amelyet Carl Schmitt fejtett ki Ernst Jüngerre. A többszöri bibliaolvasás, Hobbes, Machiavelli, Hieronymus Bosch fantáziadús képeinek közös tanulmányozása, a hajótörések és azok pszichológiai feldolgozásának közös élménye, mind-mind olyan szellemi kalandok, amelyek a 20. század két kiemelkedő gondolkodóját követni egyedülálló élményt jelentenek. Szép emléket állított Jünger ezen kapcsolatnak egyik legjobb művében az *Eumeswilben*, ahol Jünger az egyik fiktív szereplőnek a Carl Schmittre használt becenevet, a Don Capiscót (Megértettem Úr) adja.⁴⁷ Az pedig, hogy személyek, akiket össze szoktunk kapcsolni és úgy gondoljuk, hogy egy szellemi vonulathoz tartoztak, személy szerint másképpen éltek meg a mindennapokban az egymáshoz fűződő viszonyt, nem meglepetés – ezt Gottfried Benn Jüngerhez fűződő kapcsolata óta tudjuk. Zárjuk Benn Jünger 60. születésnapjára írt versével tanulmányunkat, amely Jünger Schmitthez való viszonyára is igaz lehet:

Wir sind von außen oft verbunden,
wir sind von innen meist getrennt,
doch teilen wir den Strom, die Stunden
den Ecce-Zug, den Wahn, die Wunden
des, das sich das Jahrhundert nennt.⁴⁸

[Kívülről gyakran összekötnek minket,
noha a belsők inkább széthúz,
de osztozunk a folyamatok, az órák,
a száguldás, az örület, a sebek hatásán,
ami maga a huszadik század.]

⁴⁶ Ernst Jünger Carl Schmittnek, 1955. 02. 02. = *Ernst Jünger Carl Schmitt Briefwechsel*, 269.

⁴⁷ Ernst JÜNGER: *Eumeswil*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1977, 404.

⁴⁸ Gottfried BENN: *An Ernst Jünger*. Idézi Helmuth LETHEN: *Der Sound der Väter. Gottfried Benn und seine Zeit*, Rowolth, Berlin, 2006, 257.